

Raport przygotowany przez Zespół ekspertów ds. oceny aktualnych dowodów naukowych dotyczących szczepień ochronnych oraz zaleceń dotyczących ich stosowania w praktyce medycznej, który został powołany uchwałą Prezydium Naczelnej Rady Lekarskiej Nr 184/17/P-VII z dnia 15 września 2017 r.

**Stosowanie szczepionek
w praktyce medycznej na podstawie przeglądu aktualnego stanu wiedzy
opartego na wynikach badań naukowych**

Szczepienia należą do najważniejszych zdobyczy współczesnej medycyny, ratują życie i chronią przed powikłaniami związanymi z niebezpiecznymi chorobami zakaźnymi. Są najskuteczniejszym i najbezpieczniejszym sposobem zapobiegania chorobom zakaźnym. Potwierdzają ten fakt liczne i wiarygodne wyniki badań naukowych wysokiej jakości. Szczepienia chronią przed 26 chorobami zakaźnymi. Dzięki nim zlikwidowano jedną z najgroźniejszych chorób zakaźnych - ospę prawdziwą. Współcześnie wiele chorób zostało znacząco ograniczonych, stopniowo postępuje proces eradykacji poliomyelitis w Regionie Europejskim WHO oraz eliminacji odry, różyczki i różyczki wrodzonej. Eksperti oceniają, że około 122 milionów osób zawdzięcza życie szczepieniom, bez których nie miałyby szansy przeżycia nawet okresu dzieciństwa. Zostały uratowane dlatego, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zaszczepiono miliardy dzieci przeciw chorobom takim jak odra, gruźlica, poliomyelitis, błonica, tężec, krztusiec czy pneumokokowe zapalenie płuc. Każdego roku na świecie podawanych jest około 1 miliarda dawek szczepionek, które ratują przed śmiercią około 2,5 miliona osób. Dodatkową, istotną korzyścią wynikającą ze szczepień jest fakt, że zapobiegając chorobom bakteryjnym ograniczają one również rozwój antybiotykooporności, co nabiera dodatkowego znaczenia w sytuacji coraz większej bezradności wobec patogenów nie reagujących nawet na antybiotyki tzw. "ostatniej szansy".

Działanie szczepionek jest bardzo dobrze poznane. Działają szybko, przez długi czas, wpływają na kształtowanie odporności indywidualnej jak i populacji, poprzez wytworzenie tzw. „odporności zbiorowiskowej”. Zjawisko wytworzenia i utrzymania odporności zbiorowiskowej jest istotnym celem prowadzonych w Polsce od ponad pół wieku szczepień

powszechnych. Można ją osiągnąć jedynie w sytuacji zaszczepienia większości populacji, przynajmniej 90-95%. Dane epidemiologiczne wskazują jednoznacznie, że szczepienia pozwalają uniknąć groźnej choroby zakaźnej i związanych z nią powikłań, które mogą doprowadzić nawet do zgonu. Szczepienia są najbezpieczniejszym sposobem ochrony przed wieloma chorobami. Należą do najdokładniej kontrolowanej grupy produktów leczniczych dostępnych na rynku. Podlegają rygorystycznej kontroli w czasie rejestracji i przed wprowadzeniem do obrotu oraz bieżącej kontroli wszystkich serii szczepionek wprowadzanych na rynek. Po wprowadzeniu do obrotu także są kontrolowane i monitorowane m.in. pod kątem występowania działań niepożądanych.

Ryzyko wystąpienia niepożądanych odczynów poszczepiennych jest nieproporcjonalnie małe w porównaniu do uzyskiwanych korzyści, co stanowi ważny argument potwierdzający bezpieczeństwo szczepień. W Polsce niepożądane odczyny poszczepienne (NOP) występują średnio raz na 10 000 podanych dawek szczepionki. Natomiast ciężkie NOP występują niezwykle rzadko. Na przykład wstrząs anafilaktyczny pojawia się u 1-3 osób na 1 000 000 podanych dawek szczepionki, a objawy uszkodzenia układu nerwowego występowały w przeszłości z częstością 1 na 1 000 000 zastosowanych dawek doustnej szczepionki przeciw poliomyelitis, obecnie zaś są jeszcze rzadsze. Źródłem wiarygodnych informacji na temat bezpieczeństwa szczepień, aktualnego Programu Szczepień Ochronnych, aktów prawnych dotyczących szczepień są strony NIZP-PZH w portalu www.szczepienia.info i na stronach GIS w portalu „zaszczep w sobie chęć szczepienia”, www.zaszczepwsobiechecszczepienia.

Mając na względzie najważniejszy cel jakim jest dobro pacjenta, kluczowe jest aby decyzje dotyczące szczepień podejmować w oparciu o wiarygodne, oparte na wynikach badań naukowych informacje. Jednoznacznie wskazują one, że szczepienia są potrzebne w celu ochrony indywidualnej i populacyjnej przed chorobami zakaźnymi. Nabiera to szczególnego znaczenia w kontekście niepokojących, często nieprawdziwych informacji na temat szczepień, które szerzone za pośrednictwem różnych mediów wprowadzają w błąd co do skuteczności i bezpieczeństwa szczepień. Efektem są zachorowania i zgony z powodu chorób takich jak odra, krztusiec czy błonica, które wydawało się, że zostały dzięki szczepieniom zatrzymane. Przykładem są obserwowane w Europie epidemie odry, które na przestrzeni dwóch ostatnich lat były przyczyną ponad 50 zgonów. Bezpośrednią ich przyczyną był zbyt niski stan zaszczepienia wywołany słabnącą akceptacją dla szczepień.

Brak zaufania do nauki, wynikający m.in. z szerokiego dostępu do fałszywych i

pseudonaukowych informacji oraz rosnąca liczba celowych dezinformacji (fake news) w przestrzeni publicznej mogą powodować bezzasadne wątpliwości co do szczepień, które są jedną z najskuteczniejszych, najbezpieczniejszych i najlepiej przebadanych metod zapobiegania groźnym chorobom. Wiele też na temat szczepień wspartych jest teoriami spiskowymi. Przeciwnicy szczepień posługują się argumentami emocjonalnymi, które najłatwiej docierają do odbiorców, wzbudzają niepokój i strach. Fałszywe argumenty wynikają także z nieumiejętnej interpretacji artykułów zamieszczanych w literaturze medycznej, zawierających nieprawdziwe wnioski o szczepionkach i szczepieniach oraz z powoływania się na pseudonaukowe badania, czy wręcz fałszerstwa. Wynikają one także z nieznamomości metodologii badań epidemiologicznych oraz błędnej interpretacji ich wyników. Jako dodatkowy argument przytaczane bywają prawa obywateli do wolności, a co za tym idzie dowolnego wyboru szczepień i terminów ich podania, jak czytamy w Deklaracji Warszawskiej, opracowanej przez grono przeciwników szczepień.

Wszystkie zarzuty i zastrzeżenia dotyczące szczepień były wielokrotnie omawiane i obalane w oparciu o wyniki badań naukowych przez naukowców i lekarzy z Polskiego Towarzystwa Wakcynologii (<http://ptwakc.org.pl/>), Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego (<https://ptp.edu.pl/>), czy Ekspertów Rady Sanitarno-Epidemiologicznej (<https://gis.gov.pl/>). Wiedza dotycząca szczepień pochodzi z prawidłowo metodologicznie przeprowadzanych badań i tylko na tej podstawie można formułować wiarygodne opinie o szczepionkach i szczepieniach.

Nauki medyczne są obecnie najszybciej rozwijającą się dziedziną nauki, co prowadzi do postępującej ich specjalizacji i każdego dnia ukazuje się ponad 5000 prac naukowych z tego zakresu. Ich jakość jest zróżnicowana. Aby podejmować decyzje o leczeniu i profilaktyce opracowano zasady „medycyny opartej na faktach” (ang. Evidence-based medicine, EBM). Specjaliści EBM zajmują się porządkowaniem publikowanych wyników, klasyfikacją ich przydatności na podstawie wiarygodności i analizą uzyskanych z takich badań wyników oraz formułowaniem wynikających z analizy wniosków. Wyniki licznych badań dobrej jakości są analizowane i podsumowywane w formie przeglądów systematycznych i metaanaliz. Takie podsumowania stanowią najlepsze możliwe w danym czasie opracowania tego, co wiemy o danym problemie zdrowotnym i są podstawą formułowania zaleceń postępowania w praktyce medycznej.

W dzisiejszych czasach każdy może łatwo rozpowszechnić informacje zarówno

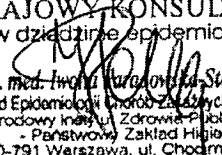
prawdziwe jak i zmyślone. Bez fachowego przygotowania odróżnienie solidnej wiedzy od pseudonauki i zwykłego kłamstwa bywa bardzo trudne. Z tego powodu praktykujący lekarze powinni przekazywać pacjentom wskazówki jak odróżniać informacje oparte na obiegowych, niesprawdzonych opiniach od tych, które wynikają z naukowych rzetelnych faktów o szczepieniach i szczepionkach. Potrzebne jest także wskazywanie pacjentom wiarygodnych źródeł informacji przedstawianych w języku potocznym, zrozumiałym dla niefachowców.

W obliczu zalewu dezinformacji dotyczącej szczepień potrzebny jest jednoznaczny przekaz środowiska medycznego, że szczepienia są bezpieczne i skuteczne. Podstawową wskazówką w doborze metody zapobiegania chorobom, jest aktualny stan wiedzy medycznej i jednoznacznie wskazuje ona na potrzebę i przydatność stosowania szczepień, przede wszystkim dla każdego człowieka ale także i dla społeczeństw oraz całej ludzkości.

Lekarze i eksperci wypowiadając się publicznie powinni opierać swoje stwierdzenia na danych naukowych o najwyższej z dostępnych wiarygodności i korzystać z zaleceń sformułowanych przez doświadczone i mające uznaną pozycję instytucje publiczne. Ignorowanie takich danych oraz zaleceń lub wybiórcze przedstawianie danych jest nierzetelnością naukową, postępowaniem niezgodnym z zasadami wykonywania zawodu i jest szkodliwe społecznie.

Podsumowanie:

1. Szczepienia są najlepszą znaną metodą profilaktyki chorób zakaźnych dla wszystkich osób, niezależnie od wieku.
2. Szczepionki spełniają obecnie najwyższe standardy bezpieczeństwa i ryzyko związane z ich stosowaniem jest znikome.
3. Zadaniem lekarzy jest przekazywanie pacjentom i społeczeństwu rzetelnej wiedzy naukowej na temat szczepionek i szczepień.
4. Przekazywanie nieopartych na aktualnej wiedzy medycznej informacji o szczepieniach jest niezgodne z zasadami wykonywania zawodu lekarza i lekarza dentystry.

KRAJOWY KONSULTANT
w dziedzinie epidemiologii

Dr n. med. Iwona Wąrowska-Stankiewicz
Zakład Epidemiologii, Infekcji Zakaźnych i Nadzoru
Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego
- Państwowy Zakład Higieny
00-791 Warszawa, ul. Chodźka 24
Tel. 54 21 355; e-mail: i.stankiewicz@pzh.gov.pl